

Nationale Prijs voor Onderwijsjournalistiek 2019

Ja, laten we beginnen – maar hoe?

Het is mijn laatste keer als juryvoorzitter van deze mooie prijs, dus ik moet daar wel even goed over nadenken.

Ik kan natuurlijk zeggen: welkom, dames en heren,

Maar ik kom net uit de trein, en daar heb je het al.

Moet ik conform de huidige genderneutrale richtlijnen niet eerder zeggen:

Beste bezoekers?

Maar ja, dat suggereert dat u niet méér bent dan bezoekers. Het reduceert u tot het frame van bezoeker-zijn. Doet u onrecht. Of zelfs pijn.

Beste genomineerden dan, om te beginnen? U bent er tenslotte allemaal.

Ja, maar dan worden niet-genomineerden dus dubbel uitgesloten. Niet genomineerd én niet welkom geheten.

‘Tot genomineerde gemaakte’ dan? Dat drukt in elk geval uit dat toekenning van zo’n prijs ook altijd iets van geweld in zich heeft.

Maar nee, kan ook niet.

Want de genomineerden hebben zichzelf genomineerd. Of zijn het door hun eigen organisatie en, althans daar gaan we vanuit, vrijwillig.

Hopeloos.

Misschien moet ik dus juist eens wat scherper beginnen, fijn politiek incorrect en in de lijn van de mentale macho in het Torentje.

Dan zou ik u moeten begroeten met iets als: beste hoog opgeleide, witte-wijn nippende onderwijs-elitisten.

Kan ook.

Maar ja, wie weet zijn onder u trouwe NRC-abonnees die de oproep in het Commentaar van die krant hebben gevolgd dat we ons leven moeten veranderen - en die daarna niet alleen het vliegen en het vlees hebben afgezworen, maar ook de witte wijn.

Schop je weer tegen veganistische schenen.

En hoezo is de uitreiking van een Onderwijsprijs eigenlijk een elitaire aangelegenheid? Ik volsta met een verwijzing naar de ambiance.

Niet echt Hotel Des Indes.

Nog één poging dan: u bent allen dus betrokkenen (waarmee ik echt niemand wil uitsluiten), u bent genomineerd (waarmee ik heus niet wil zeggen dat u geen oneindig rijkere persoon bent dan alleen een genomineerde) en uw inzending (waarmee ik overigens ook niemand wil uitsluiten of dehumaniseren die niet heeft ingezonden) heeft iets te maken met onderwijs.

Dus misschien moet het zijn: beste 'mensen van onderwijs'?

Nee, ook weer dehumaniserend en reductionistisch. Want u bent ook allemaal 'mensen van journalistiek'.

Een punt erachter.

'Beste mensen' dan maar, om gewoon zo min mogelijk te zeggen.

Oftewel: Vrienden!

Laten we er niet langer omheen draaien: inzenden, wat u heeft gedaan, is een vorm van onderscheidingsdrift en per definitie elitair. En jureren, wat wij hebben gedaan, is a priori een vorm van uitsluiten.

Het is niet anders – als u tenminste die prijs wilt krijgen. En dat wilt u.

Ik zal proberen zo humaan en respectvol mogelijk, met een korte samenvatting van de inzendingen, in alfabetische volgorde van auteursnaam.

Dan hebben we als eersten:

Kees van den Bosch, Sophie Blok, Matthijs Breemer, Hielke Jan Borger en Judith Konijn: *De promotiefabriek* (Argos)

Het hoger onderwijs, met name het universitaire, staat de laatste tijd volop in de belangstelling, met zelfs een protestbijeenkomst van enkele duizenden verontruste academici op het Malieveld. Hun eisen: universiteiten moeten meer geld krijgen en de werkdruk moet omlaag.

Maar hoe gaan de universiteiten eigenlijk zelf met hun geld om?

Argos komt de eer toe een concrete praktijk aan een concrete universiteit, die van Tilburg, op een concrete manier aan de kaak te hebben gesteld. Concreet, omdat dat de kern is van journalistiek: geen algemeenheden debiteren, maar gedetailleerd uitzoeken wat ergens aan de hand is.

In Tilburg was dit aan de hand: het begeleiden van buitenpromovendi was er een lucratieve 'promotiefabriek' geworden. Aan de lopende band werden buitenlandse promovendi van een bul voorzien, met een begeleiding waarvoor, bij één hoogleraar, het etiket 'marginaal' nog teveel eer was.

Eerder had het programma al onthuld hoe een decaan van de universiteit voor zijn diensten leden van zijn familie inschakelde, onder meer via een multifunctionele schoonheidssalon.

Dat is onthullende journalistiek, met gevolgen. De Tweede Kamer stelde vragen, Tilburg zegt maatregelen te hebben genomen. Er was ook kritiek: de met promoties hoogst scorende hoogleraar houdt vol dat er niets mis is en beklagt zich over de veranderde tijdgeest: vroeger was dit juist de bedoeling, nu is het opeens verdacht. Oók interessant.

Vakwerk dus, en 'radio in optima forma', zoals één jurylid opmerkte. Zodat het niet eens echt hindert dat de reportage soms wel wat uitgesponnen lijkt. Zo bleef de functie van het minicollege wetenschapsfilosofie (van de topscorende hoogleraar) onduidelijk, tenzij het de suggesties moet wekken dat hij het met de wetenschappelijke waarheid niet zo nauw nam. Maar of dat zo is weten we nog niet; die proefschriften worden nog nader bekeken.

En een voetnootje: dat melancholieke Argos-muziekje tussen de gesproken delen door. Wat betekent dat toch? En klinkt daar een harmonica, of is het een aan lager wal geraakte doedelzak? De voorzitter werd er in elk geval danig nerveus van, maar misschien was dat ook de bedoeling.

Maar goed, muziek is een kwestie van smaak.

Dan:

Michiel van Nieuwstadt: *Presteren met een gevoel van vrijheid* (Onderwijsblad)

Bij deze inzending slaakte de jury afwisselend een zucht van opluchting en kreten van verbijstering. Hoe is het mogelijk, ze bestaan nog! Mensen die *niet* klagen over de staat van het Nederlandse onderwijs – en die toch geen minister of staatssecretaris van Onderwijs zijn.

Want u weet het, als ‘mensen van onderwijs’: klagen over het onderwijs is in het onderwijs zoiets als je vervelen in het leger: het hoort erbij. Maar in de loop der jaren is het wel uitgegroeid tot een soort nationale gemeenplaats: het onderwijs gaat naar de bliksem door lerarentekort, lage salarissen, domme leerlingen, domme leraren, domme bureaucraten in Den Haag, domme politici en dan natuurlijk nog de klimaatopwarming. En dan al die *topdown*-plannen om het onderwijs te verbeteren; dan moet het wel heel erg mis zijn!

Dan is het niet alleen nuttig maar ook verfrissend om eens van een ander te horen wat er in het Nederlandse onderwijs *niet* mis is, sterker nog, wat er goed gaat. Michiel van Nieuwstadt interviewde de Britse hoogleraar Alma Harris die het succes van het Nederlandse onderwijs „het best bewaarde geheim” in het internationale onderwijsveld noemt. De cijfers zijn goed, het geluk van leerlingen telt mee – en Nederlandse leerkrachten zouden best eens wat trotser mogen zijn op het onderwijs.

Nu zouden we geen Nederlanders zijn als we ook over deze blijde boodschap niet wat te klagen hadden. Wij weten toch zeker zelf wel hoe slecht we het doen?

En ja, natuurlijk is er iets terug te zeggen op de visie van Harris – die protesten op het Malieveld zullen toch niet louter voortkomen uit de behoefte om te klagen. Het lijkt de jury hoe dan ook een mooi begin voor verdere discussie – ook heel Nederlands.

Joëlle Poortvliet: *Mogen we uit het hokje, alstublieft?* (Onderwijsblad)

Nóg een optimistisch verhaal, met een verontrustend randje. Wat het eerste betreft, dat meisjes met een migratieachtergrond resultaten boeken in het onderwijs, is goed nieuws. En goed nieuws is, weten we sinds Rob Wijnberg, ook nieuws. Zeker na twintig jaar nationale paniek en hysterie over de zogenaamd mislukte integratie. Poortvliet legt dat nog eens overzichtelijk en goed uit, aan de hand van onbetwistbare cijfers.

het zwarte randje: ze signaleert ook dat meisjes van de derde generatie die het zo goed doen, de neiging hebben zich terug te trekken in hun eigen groep, zowel op school als in de samenleving. Hoe beter de meisjes het doen op een algemene school, hoe meer ze zich afsluiten van de rest van de samenleving.

Dat kan samenhangen met juist het feit dat deze slimme en ambitieuze meisjes bewuster in de samenleving staan en dus ook eerder – terecht of niet - aanstoot nemen aan, de manier waarop hun groep of geloofsgenoten worden bekeken en behandeld.

Hier ligt volgens het stuk een taak voor docenten – inderdaad, maar dan niet (zou ik eraan toe te voegen) door alle plooiën glad te strijken. Integratie is een proces van frictie en conflict – anders gaat het niet.

Ingeborg van der Ven; *#MeToo, seksuele intimidatie in de academie* (Science Guide).

Nóg een groot maatschappelijk thema, en een belangrijk stuk waar de jury lang over heeft gesproken. Waarmee ook nog eens bewezen is dat de onderwijsjournalistiek geen introverte vorm van groepstherapie is, maar een vak dat sterk betrokken is bij wat er speelt in de hele samenleving, ook dit jaar weer. Ingeborg van der Ven is erin geslaagd een reeks vrouwelijke academici aan acht van de veertien Nederlandse universiteiten aan het woord te krijgen over wat nu seksueel overschrijdend gedrag heet.

Het valt niet mee; het gaat van schunnige opmerkingen, mondeling of per e-mail, tot aan handtastelijkheden en een halve aanranding. Een knalharde Harvey Weinstein-zaak wordt niet onthuld, maar het brede onderzoek van Van

der Veen maakt wel ontluisterend duidelijk dat seksueel grensoverschrijdend gedrag ook in de academie een serieus en wijdverbreid verschijnsel is.

Dat wordt extra pijnlijk, omdat het dossier van Van der Ven ook laat zien hoe weinig met klachten van vrouwen wordt gedaan. Integendeel een human resource manager staat klaar om het slachtoffer te betuttelen en de dader te beschermen. Alleen vertrek naar een post in het buitenland biedt soms uitkomst. Kortom, wegstijgen en dempen lijkt de regel.

Dit is een inzending die de jury bij de keel greep. Met kanttekeningen, want hét grote probleem met dit soort onderzoek is natuurlijk: krijg mensen maar eens aan de praat met naam en toenaam. Dat was de crux van de Amerikaanse berichtgeving en het begin van de #MeToo-beweging: naar buiten treden met gedeelde ervaringen.

Dat is niet makkelijk, en dat geldt trouwens in toenemende mate ook elders in de journalistiek. Mensen willen vaak onder geen beding dat hun naam in de krant komt, zelfs niet in op het oog onschuldige verhalen – want je weet nooit met Google, en tien jaar later heb je er spijt van.

Zo bezien is het niet verwonderlijk dat werkelijk alles in dit verhaal anoniem blijft: niet alleen de namen van slachtoffers en daders, maar ook die van vakgroepen, steden en universiteiten.

Dat geeft het verhaal het karakter van een moderne zedenschets. Dat is goed verdedigbaar en het doet aan de ernst van het relaas niets af. Het maakt het wel makkelijker voor instellingen om te doen alsof hun neus bloedt. Dat is de prijs die het verhaal betaalt voor anonimiteit.

Nu komen we bij twee recidivisten. Dat wil zeggen twee eerdere winnaars die zo goed bezig blijven dat de jury ook dit jaar hun artikelen in volle overtuiging en met veel plezier heeft opgenomen op de short list.

Eerst:

Anja Vink: *Een half jaar op het mbo* (Vrij Nederland)

Goed, het mbo, lange tijd de winkeldochter van het vervolgonderwijs, staat volop in de belangstelling, na jaren van verwaarlozing.

Maar zelden of nooit heeft de jury zo'n levensechte, indringende reportage gelezen over hoe het er aan toegaat op een mbo-school, met die hele kluwen van persoonlijke, pedagogische en maatschappelijke uitdagingen – om het goed hedendaags verhullend te zeggen.

Het mooie is, Vink benadert de leerlingen en de leraren die ze ontmoet – en tussen wie ze een half jaar heeft geleefd – juist niet als exemplaren van een exotische soort, of als illustraties bij een probleem, zoals je zo vaak ziet in snelle stukjes of items met die de naam reportage niet verdienen: een leuk begin met een kleurrijke figuur, een paar quotes, wat deskundigen aan de lijn, en dan terug naar de kleurrijke figuur om de zaak af te sluiten – want ja, het verhaal moet natuurlijk wel mooi 'rondlopen'.

Vink doet daar niet aan. Zij schrijft klassieke gedegen en geduldige reportages, met veel oog voor detail en de menselijke maat.

En dan is deze reportage weer een uitschieter: een must voor iedereen die echt iets van het mbo wil weten.

Johannes Visser: Leraren verdienen al 10 jaar minder dan afgesproken (terwijl het geld er gewoon is) (De Correspondent)

Tot slot de man van het jongste genomineerde medium, De Correspondent. Ook Visser is, op zijn geheel eigen manier, geen mens van journalistiek die zich ergens makkelijk van afmaakt. En die zijn bevindingen presenteert op een overzichtelijke en tegelijk intelligente manier die het format van een Youtube-clipje ver achter zich laat.

Dat geldt ook voor dit verhaal, waarin Visser een salaris-paradox blootlegt: het geld is er wel, en toch stijgen de lerarensalarissen niet. En aan wie ligt het? Toch maar een spoiler: nee, nu eens niet aan de overheid die het onderwijs zou afknijpen, maar aan schoolbesturen die tegen de cao in handelen en hun geld liever aan andere dingen uitgeven.

Ook dat verhaal geeft scherp inzicht in een onderwijswereld die de verwijtende vinger graag naar de overheid wijst – maar dus niet altijd terecht,

We gaan terug naar het begin, want ook dit verhaal moet natuurlijk mooi rondlopen.

Dus naar het uitsluiten en stigmatiseren.

Met zuchten van opluchting en optimisme, kreten van verbijstering, bij de keel gegrepen en naar adem happend, en onder verre begeleiding van een melancholieke harmonica, heeft de jury een finale keus moeten maken.

Dat viel écht niet mee, zoals mag blijken uit de angst voor reductionisme en dehumaniseren die uit mijn welkomstwoorden sprak. Alle zes stonden ook niet voor niets op de short list: alle zijn potentiële winnaars.

Maar ook 'mensen van jury' moeten kiezen.

Onze keus is uiteindelijk, na veel wikken en wegen, gevallen op de inzending die het meest concreet beantwoordde aan de eisen van ambachtelijkheid en relevantie, en dat is een inzending niet op schrift maar in de ether, het is de met naam-en-toenaam reportage van Argos over de inflatie van promotiepraktijken aan de Universiteit Tilburg.